

Aristoteles'te Pratik Bilimlerin Değeri

Elif ÇETİNKIRAN BALCI

Research Assistant, Ph. D., Kırklareli University – Philosophy

Özet

Yeniçağda felsefede parlayan disiplin epistemoloji olmuş ve bununla birlikte bilgi açısından “değer-olgu”, “olan-olması gereken” ayrımları da belirginleşmeye başlamıştır. Aguste Comte’un başını çektiği ve modern dünyaya ait bir girişim olan pozitif bilim anlayışıyla birlikte, doğa dünyası ile insan dünyası, fiziksel alan ile sosyal alan, özne ile nesne arasında köklü ayrımlar bulunduğu ve gerçek bilgiye ancak somut olayların ampirik olarak incelenmesiyle ulaşılabileceği görüşü hakim olmuş, bu görüş ile birlikte bilim, olguları deneysel olarak incelemek ile sınırlı tutulmuş, bunun dışında kalan alanlar,-Metafizik, Etik, Politika vb.- bilimin kapsamına dahil edilmemiştir. Buna karşılık Aristoteles, yüzyıllar öncesinden teorik bilimlerle insanın eylem hayatını konu edinen pratik bilimlerin iki farklı bilim dalı olduğunu ve her iki alanda da bilgi ortaya konulabileceğini ortaya koymuştur. Bu çalışmada, Aristoteles felsefesinde, etik ve siyaset gibi -pozitivistlerin değer içerdiği için bilimsel alandan dışladığı- pratik bilimlerin mahiyetini ve bilim dünyasında etik ve siyaset gibi pratik bilimlerin değerinin ne olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bilim; Pozitivizm; Doğa; Ahlak; Erdem; Değer; Etik.

Value of Pratical Sciences in Aristotle

Abstract

Epistemology has taken a rise in the modern ages which brought along a clarification between “value- phenomenon” concepts and “what is- what must be”. Essential discriminations between nature world and human world, physical space and social space, and, subject and object as well as the understanding of true knowledge as can only be grasped through empirical investigation of concrete cases were started to be accepted widely with the help of positive science movement as an attempt from modern world led by Aguste Comte. Following that, science was limited to investigate phenomena only experimentally and the rest (e.g. metaphysics, ethics and politics) were excluded from the scope of science. On the other hand, centuries earlier, Aristoteles put forward a discrimination between the theoretical sciences and practical sciences regarding the human action life and suggested that knowledge can be aquired through both. This study attempts to reveal the nature and the significance of the practical sciences such as ethics and politics, that positive scientists exluded from the scope of science since they comprise value, according to Aristoteles’s view.

Keywords: Science, Positivism, Nature, Morals, Virtue, Value, Ethics.

Corresponding Author : Elif ÇETİNKIRAN BALCI
Kırlareli Üniversitesi, Felsefe Bölümü, Trakya, Türkiye

E-mail : elifcetinkiran@gmail.com

Manuscript received : January 30, 2019

Revised manuscript accepted : May 20, 2019

Aristoteles'te Pratik Bilimlerin Değeri

I

On sekizinci yüzyılın sonlarında, bilim açık bir şekilde, determinist ve empirik olarak anlaşılabilir ve geçmişi ve geleceği kesin olarak tanımlanabilecek bir dünyada evrensel yasaları saptayabilme arayışı olarak tanımlanmaya başlamıştır. Doğa bilimlerinde bu görüş “Newtoncu dünya görüşü” olarak adlandırılmıştır. Aguste Comte ise bu dünya görüşünü doğa bilimlerinin de ötesine taşıyarak genelleştirmiş ve “pozitivizm” olarak adlandırmıştır (der. Lee ve Wallerstein, 2007, s. 51). On dokuzuncu yüzyılda Aguste Comte tarafından sistemli bir şekilde tanımlanan pozitivizm (olguculuk), bilimi, yalnızca gözlemi ve deneyi yapılabilen olgularla sınırlı tutan bir düşünce akımı olarak tanımlanmıştır. Pozitivizmin kökleri çok eskilere, Rönesans ile birlikte gelen bilimci bakış açısına, başta Galileo Galilei'nin bilimsel görüşleri olmak üzere Bacon ve Descartes'ın felsefelerine dayanıyor olsa da, temel olarak on dokuzuncu yüzyılda filizlenip yirminci yüzyılda ise iyice yerleşmiş olan felsefi bir akımdır (Güçlü, Uzun, Uzun ve Yolsal, 2008, s. 1061).

Pozitivizm modern bilimi temel alarak, kendisini doğa bilimlerine benzetmeyen insan ve toplum bilimlerini bilim olarak kabul etmemiş ve bu bağlamda metafizik ve din gibi deney ve gözleme dayanmayan alanları, insanların ilerlemesi önünde büyük engeller olarak görmüştür. Metafizik ve bilim arasında keskin bir ayrım olduğunu düşünen pozitivizm, bilim dışında kalan alanları “saçma” olarak değerlendirerek bir kenara bırakmak gerektiğini savunmuştur. Pozitif bilim, teoloji ve metafizik gibi bilimsel olmayan bütün yöntemlerden bütünüyle arınmalıdır (Gulbenkian Komisyonu, 2009, s. 20). Bunun sonucunda, bilimler tarafsız, evrensel ve objektif olan doğa bilimleri ile değerlere bağlı olan ve evrensel yasalara ulaşmanın sözü konusu olmadığı beşeri bilimler olarak iki zıt kutba ayrılmıştır. Ampirik doğa bilimlerin statüsü arttıkça beşeri bilimler prestij kaybetmiş ve bunun sonucunda da olgu-değer ayrımı baş göstermiştir. Bu düşünceye göre değerler ampirik olarak doğrulanıp yanlışlanamayacak bir alana aittirler ve böylesi bir alanda bilimsellikten söz edilemez.

Modern dünyada yaşanan bu gelişmeler, olgu ile değer, olan ile olması gerekenin birbirinden bütünüyle farklı alanlar olduğu yönünde bir görüşü doğurmuştur. Olgu, değerden bağımsız, nesnelken, değerler insana bağlı ve öznel. Söz gelimi, “iyi”, “kötü”, “değersiz” gibi sözcükler, nesnel ve evrensel kılınabilir mi? Başka bir deyişle bu kavramların evrensel tanımlamaları yapılabilir mi? Bu sorular, özellikle Hobbes ve Hume gibi deneyci

düşünürler açısından bakıldığında, olumsuz olarak yanıtlanır. Çünkü bu gibi yargılar, belli bir olguyu işaret etmediği, kişiden bağımsız olarak düşünülemediği ve deneye tabi tutulmadığı için bilgisel içerikten yoksundurlar. “..... iyidir” ya da “.... kötüdür” gibi değer içerikli yargılar, evrensel bir kuraldan çıkarsanabiliyor olmadığı için bilgi önermeleri değildirler. Bu yüzden de doğruluğun ölçütü olan nesnellik bu alana uygulanamaz (Cengiz, 1998, s. 31). Etik alanda nesnel bir gerçekliğe denk gelen evrensel önermeler ortaya konulamayacağı için etikte bilgi ortaya koymak ve etiğin bir bilim olarak kabulü, her zaman bir sorun teşkil etmiştir.

Değer yüklü yargıları, doğa bilimlerinin yargılarıyla karşılaştırıp doğa bilimlerinin taşıdığı nesnelliği taşımadığından bu tür yargıları bilimsellikten uzaklaştırıp bunlara dair bilgi ortaya koyulamayacağını öne sürmek yerine, Aristoteles’in yaptığı gibi, bu iki alanın kendisine özgü olan yanlarını görüp her iki alanda da bilgi ortaya koymanın mümkün olduğunu, ancak ortaya koyulan bu bilgilerin türlerinin birbirinden farklı olduğunu kabul etmek, olgu ile değer arasında var olan bu bilimsellik sorununu çözmek açısından faydalı olabilecek bir bakış açısı sunabilir.

II

Pozitivizm anlayışı sonucu ortaya çıkan olgu-değer, olan-olması gereken ayrımı neticesinde etik alanında temel problem, etiğe ilişkin yargıların bilimsel açıdan değeri olagelmıştır. Bu problem Aristoteles felsefesinde de söz konusu edilmiştir. Peki Aristoteles felsefesinde etiğin bilgisel temelinden söz edilebilir mi? Etik alanda matematik ve fizik alanlarında olduğu gibi bilgi ortaya koymak mümkün müdür? Bu soruları cevaplamak için, öncelikle Aristoteles’te bilginin ne anlama geldiğini, diğer yandan ise onun bilim sınıflamasına ve etiğin –ve benzer olarak siyasetin- bu sınıflama içinde nereye dâhil edildiğine bakmak gerekmektedir.

Metafizik adlı eserine “bütün insanlar doğaları gereği bilmek isterler” cümlesiyle başlayan Aristoteles, bilginin ve bilme isteğinin insanın doğasına ait bir özellik olduğunu belirtmiştir. Bu ifade aynı zamanda, bilgi edinme ediminin insanın en aslî özelliklerinden birisi olduğunu ifade etmektedir. Bilimler de insanın bu bilgi elde etme çabasının sonucu olarak ortaya çıkan etkinliklerdir.

Aristoteles bilginin ne olduğunu ya da bir şeyi bilmenin ne anlama geldiği sorusunu hocası Platon gibi, gerçek bilginin tümelin bilgisi olduğunu söyleyerek cevaplamıştır. Tümeli bilmek ise, kavramı bilmektir. Diğer yandan Aristoteles’e göre bir şeyi bilmek, o şeyin

nedenini bilmektir. Aristoteles için kesin bilgi ya da bilimsel bilgi anlamına gelen *episteme*, bütüne ilişkindir, doğruluğu şüphe götürmez, sanılar gibi olasının bilgisi değil zorunluluğun bilgisidir, başka türlü olması mümkün olmayan şeylerle ilgilidir. Başka türlü olması mümkün olanlar, *epistemenin* değil sanının konusudur. Bu anlamda sanının doğru olması da, yanlış olması da mümkünken, *epistemenin* kesin ve zorunlu olarak doğruluğundan söz edilir. Bizi *epistemeye* ulaştıran yöntem, "*apodeiktike*" (kanıtlama) iken, olası önermelerden oluşan sanıya ulaştıran yöntem ise diyalektiktir. Diyalektik, "olası öncüllerden netice çıkaran kıyas"tır (Aristoteles, 1952, s. 4). *Epistemeye* ulaştıran kanıtlamanın dayandığı öncüller zorunluysen, diyalektiğin dayandığı öncüller zorunlu değildir. Başka bir ifadeyle diyalektik, genel olan ama genelliği zorunluluk içermeyen yapılarla ilgilenir (Bıçak, 2012, s. 200).

Diğer yandan Aristoteles felsefesinde bilginin kaynağı nedir diye sorduğumuzda, bilginin kaynağının duyu algısı olduğunu, ancak bilginin yalnızca duyu algısına indirgenemeyeceğini söylememiz gerekir. Bilginin oluşum sürecinde birçok aşamadan geçilmesi gerektiğini söyleyen Aristoteles bu aşamaları şu şekilde sıralar: duyumsama, hafıza-imgelem, deney, sanat ve akıl (Aristoteles, 1996, s. 980b- 982a). Görüldüğü üzere, bilgi (*episteme* anlamındaki bilgi) her ne kadar duyumsamaya ve deneye bağlı olsa da, sadece bunlara indirgenemez (Özcan, 2011, s. 322). Hayvanların doğaları gereği duyum yetisine sahip olduğunu söyleyen Aristoteles, hafıza ve imgelemin bazı hayvanlarda görüldüğünü söyler. İnsan haricindeki hayvanların deneysel bilgiden çok az pay almalarına karşılık insan cinsi sanat ve akıl yürütmeye kadar yükselebilir (Aristoteles, 1996, s. 980b 25). Duyu verileri bahsi geçen aşamalardan geçerek genelleştirildiğinde bilgi oluşur ve deneyi bilgiye dönüştürebilen tek varlık insandır.

Bir şeyi bilimsel anlamda bilmenin, o şeyin ilk ilke ve nedenlerini bilmek, bir nesneyi bilmenin o nesneyi var kılan nedenleri bilmek olduğunu söyleyen Aristoteles, farklı nesnelerin farklı nedenlere sahip olmaları sonucunda farklı bilimlerin ortaya çıktığını belirtmiştir (Aristoteles, 1996, s. 996a 20). Aristoteles bilim sınıflamasını, konu edinilen nesnelerin yapısına ve ortaya çıkan bilginin özelliklerine göre üç bölüme ayırmıştır. İlki teorik bilimlerdir ki, fizik, matematik ve teolojiden oluşur. İkincisi pratik bilimlerdir, bu bilimlerin en önemlileri etik ve siyasettir, bunların yanı sıra ekonomi ve retorik de bu bilimlere dâhildir. Son olarak üçüncüsü ise poetik bilimlerdir ki bu bilimler de şiir, müzik ve mimari gibi etkinliklerden ve diğer sanatlardan oluşmaktadır.

Teorik bilimler, en yüksek iyinin, doğrunun bilimidir. Teorik bilimler ne eylemle ne de üretmeyle ilgilidir, bu bilimlerde amaç eylemek ya da üretmek değil, yalnızca bilmektir (Aristoteles, 1996, s. 2015b 20-25). Teorik bilimler, asıl anlamda var olanlarla, var olması zorunlu olanlarla, duyuşsal olmadığı için değişime kapalı olan, öncesiz ve sonrasız olan, başka türlü olamayacak olan şeylerle ilgilidir (Özcan, 2011, s. 298).

Poietik bilimler, meydana getirmeye ve üretmeye ilişkindir, şeylerin yapımıyla ilgili olan bilimlerdir (Aristoteles, 2007, s. 1140a 10). Bu bilimlerde ilke, üretilenin dışındadır, meydana getirendedir. Poietik bilimler, bütün sanatları, gemicilik, demircilik, çiftçilik gibi hayatımızı sürdürebilmemiz için gerekli şeyleri üretmeye yönelik olan sanat ve mühendislikleri kapsamaktadır. Bilmek tümeli bilmek olduğundan, poietik bilimlerde, üretilecek olan şeylerin nasıl üretilmesi gerektiğine dair zaman içinde genel bir yargıya varılır ve ulaşılan bu yargı sonucu poietik bilimlere özgü bir bilgi elde edilir. Söz gelimi, bir köprünün nasıl yapılacağına dair bilgiye bir mühendis sahiptir ve mühendisin sahip olduğu bu bilgi genele ilişkin bir bilgidir.

Aristoteles'in pratik bilimler dediğı bilimleri ise günümüz açısından beşeri bilimler olarak düşünebiliriz. Pratik bilimler genel olarak insanın yapıp etmeleriyle, eylemleriyle ilgilidir. Aristoteles gerek poietik gerekse pratik bilimlerin ortaya koyacağı bilginin ön koşulunun deneyim (*empeiria*) olduğunu söyler. Deneyim, aynı olaya, aynı nesneye ya da duruma ilişkin birçok anının yaşanması ve bunların zamanla birikerek o şeye ilişkin bir anı/hatıranın oluşması durumudur (Aristoteles, 1996, s. 980b 25). Ancak bu iki alana dair bilgiler deneyimi bir ön koşul olarak gerektirse de, yine de bilgi deneyime indirgenemez. Çünkü deneyim bize tekin bilgisini verir, oysa Aristoteles'te bir şeyi bilmek tekin özelliklerini değil tümeli bilmektir. Dolayısıyla bu iki alanda bilgi, deneyimle ulaşılan bir dizi düşünceden bir tür genellemeye, yani tümel bir yargıya ulaşmaktır (Özcan, 2011, s. 292). Aristoteles, pratik bilimlerde bilmekten çok eylemenin önemli olduğunu belirtmiştir (Aristoteles, 2007, s. 1094b 25). Başka bir deyişle pratik bilimlerde amaç sadece doğruyu bulmak, yani tümeli bilmek değil, aynı zamanda eylemi etkilemektir. Zira ahlak alanında amaç sadece iyinin ne olduğunu bilmek değil, iyi birer insan olmayı gerçekleştirebilmektir. Öyleyse pratik bilimleri anlayabilmek insanın eylem hayatını anlamakla mümkündür. İnsan eylemlerine baktığımızda insanın eylemlerinin en belirgin özelliğinin, hareket ettirici ilkenin, eyleyenin kendisinde bulunmasıdır (Özcan, 2011, s. 291). İnsan eylemlerinin her biri bir tercihin (*proairesis*) ürünüdür. İnsanın tercihlerini yöneten ise iki ilke vardır; bu ya akıldır, ya da akıldan yoksun

istememdir; yani haz, acı, arzu ve iştaktır. Bir eylem ister akla, isterse haz ve acıya dayansın, bir tercihin ürünüdür. İnsanın tercihlerinde ise bir belirlenmişlik söz konusu değildir. Her bir durumda insanın neye göre tercihte bulunacağını önceden kesin olarak belirlemek mümkün değildir. Dolayısıyla insanın eylem hayatını kendisine nesne edinen pratik bilimlerde,-teorik bilimlerin tersine- öngörülebilirlik ve tahmin edilebilirlik söz konusu değildir.

Dolayısıyla pratik bilimlerin, teorik bilimlerin tersine, başka türlü de olabilen şeylerle uğraştığını, nesne alanının her zaman aynı olmayan, değişebilir şeylerden –insanın eylem hayatında belirleyici olan şeylerden- oluştuğunu söylememiz gerekir. İnsanların eylemleri, insanların sahip olduğu olanaklara, onların yapılarına, niyetleri ve amaçlarına, toplumsal ve siyasal koşullara göre değişkenlik gösterir. Bu nedenle pratik bilimler alanında bilmek yine tümeli bilmek olsa da, bu bilgiyi teorik bilimlerdeki tümelin bilgisinden ayırt etmemiz gerekir. Pratik bilimler alanında bilmek ya da bilgi elde etmek, bir tür genellemeye, gerçekleşme olasılığı yüksek olan bir genellemeye ulaşmaktır. Bu nedenle pratik bilimler alanında teorik bilimler alanında olduğu gibi, genel-geçerlikten ve zorunluluktan bahsetmek, nesne alanının özelliğinden dolayı mümkün değildir (Özcan, 2011, s. 280).

Nitekim Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*'te, kesinliğin her alanda aranmaması gerektiğini, konu edinilen şeyin özelliklerine göre açıklık beklenmesi gerektiğini belirtir: “her bir alanda ancak konunun doğal yapısı izin verdiği ölçüde kesinlik aramak eğitim görmüş kişinin özelliğidir; nitekim bir matematikçinin olası şeyler söylediğini kabul etmek, bir söylev ustasından kanıtlar göstermesini istemeye benzer” (Aristoteles, 2007, s. 1094b 10-15). Siyaset ve etik alanında- ve diğer beşeri bilimler alanında- hareket noktamız mutlak doğru olarak kabul edilen bir takım kavramlar olmamalıdır; pratik alanda yaşamda yapılanlardan, diğer insanların deneyimlerinden ve yaşantılarından hareket edilmelidir. Pratik alandaki temellendirmeler de bunlara dayanır ve bunlarda amaç bilmeden çok eylemdir (Aristoteles, 2007, s. 1094b 25). Çünkü pratik alanda iyinin ya da erdemin ne olduğunu bilen biri, bu bilgisine göre hareket etmeyebilir. Nitekim erdemin ne olduğunu bilen, bunun teorik bilgisine sahip olan biri, bu bilgisi sayesinde-pratik olarak- erdemli bir kişi olmaz (Aristoteles, 2007, s. 1097a 10). Pratik alanda bilmek ile eylemek ya da onu hayata geçirmek iki ayrı meziyettir ve bilgiden çok deneyim gerektirir (Özcan, 2011, s. 281).

Pratik bilimlerin bu özelliği dikkate alındığında, bu bilimlerde bilmek yine tümeli bilmek ve genel kavramlara ve ilkeye ulaşmak olsa da, bu alanda hareket noktası pratik hayatın kendisi olmak durumundadır. Pratik bilimlerde önemli olan, kişiler arası ilişkilere, insanların

eylem dünyasına bakarak onlar üzerine enine boyuna düşünmek, düşünüp taşınmaktır. Zira olduğundan başka türlü olamayacak şeyler üzerine düşünüp taşınılmaz (Aristoteles, 2007, s. 1139a 5-15). Enine boyuna düşünmek, zorunlu olmayıp başka türlü de olma olasılığı bulunan şeyler üzerinedir. Enine boyuna düşündükten sonra kişinin doğru tercihte bulunması ise, erdemli olmayı, yani kişinin akli başındalık (*phronesis*) erdemine sahip olmasını gerektirir. Başka bir deyişle, insanın eylem hayatına ilişkin ulaşılan ilkelerin pratiğe aktarılması, ancak akli başındalık erdemi ile mümkündür.

Phronesis, yani akli başındalık, pratik alanda tercihlerimizin doğru olmasını sağlayan ve bu uğurda bize yol gösteren bir erdemdir. Akli başındalık, insanın yaşarken eylemlerini nasıl gerçekleştirmesi gerektiğini, hangi eylemlerin uygun ve yerinde olduğunu, hangi eylemlerin kişiyi erdemli kılacağını gösteren en temel rehberdir, doğru yargılama yapabilmesi için kişinin sahip olması gereken pratik bilgeliktir. Aristoteles'e göre, karakterce erdemli olabilmek akıl yürütmeksizin, yani akli başında olmaksızın olanaklı değildir. Çünkü ölçülü ve adil olan birinin akli başında olmadığını düşünemeyeceğimiz gibi, akli başında olup da erdemsiz olan kişiyi de düşünemeyiz; bunlardan biri olmadan diğeri de olamaz (Aristoteles, 2007, s. 1178a 15).

İnsan ruhunun akli başındalık ile pratik bilgelige ulaşması ve insanın erdemli bir hayatı tercih etmesi gerektiği ve her iyinin nihai amacı olan en yüksek iyi olan mutluluğun ancak bu şekilde elde edilebileceği, etiğin insanlara gösterdiği genel bir ilkedir. Böylesi bir ilkeyi uygulamaya koyabilecek olan bilim ise siyasettir. Siyaset adamı, insanların mutlu bir yaşam sürebilmeleri için yurttaşlarına uygun koşulları sağlamakla görevlidir ve bunun nasıl gerçekleştirileceği, yol ve yöntemleri ise siyasetin amaçları arasındadır. "...gerçekten siyaset adamı olan kişinin, mutluluk konusuyla özellikle uğraştığı düşünülür; çünkü o, yurttaşları iyi kılmak, yasalara uyan işler yapmak ister" (Aristoteles, 2007, s. 1102 5). Siyasetin görevini tam olarak yapabilmesi için toplumu bütün unsurlarıyla araştırması, ilkelerini bulması gerekmektedir. Üstlendiği görevler siyaseti en çok istenilen ve en geniş kapsamlı bilimlerden biri yapmaktadır (Bıçak, 2012, s. 193). Görüldüğü üzere, Aristoteles felsefesinde birer pratik bilim olan etik ve siyaset, insanın var olma nedeni ve amacı olan mutluluğa nasıl ulaşılacağına dair genel ilkeler ortaya koyan iki bilim olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak Aristoteles'in "etik alana ilişkin bilgi mümkün müdür" sorusuna olumlu yanıt verdiği söylenebilir, ancak bu alandaki bilginin mahiyetinin teorik bilimlerdekinden farklı olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Aristoteles asıl olarak bilimden kastı teorik

bilimlerdir, yani matematik, fizik ve teolojidir. Zira ona göre hakiki manada bilgi ya da *episteme* dediğimiz şey, olduğundan başka türlü olamayan şeylerin nedenlerini bilmektir. Oysa pratik bilimler ve poetik bilimler açısından bu tür bir bilgi mümkün değildir, çünkü her iki alan da başka türlü olması mümkün olan şeylere ilişkindir. Buna rağmen akıl, yine de insanın eylem hayatına dair genel ilkeleri belirleyebilir. Etik ve siyaset alanındaki ilkeler, teorik alandaki bilimlerin ilkeleriyle eşdeğer olmasa da, genel kabul gören genellemelere dayanırlar. Bu genellemelere ise tanıtlama yoluyla değil diyalektik yöntemle ulaşılır.² Ancak bu durum, pratik bilimlerin bilim olmadığı ve bu alanda bilgi üretilemeyeceği anlamına gelmez. Temel farklılık, pratik bilimler alanında üretilen bilginin teorik bilimlerdeki gibi kesinlik ve öngörülebilirlik taşımasıdır. Bununla birlikte pratik bilimlerin teorik bilimlerdeki kadar kesinliğe, genel geçerliliğe sahip olmaması, başka türlü olması mümkün olan nesnelere konu edinmesi, pratik bilimlerin değer olarak teorik bilimlerin aşağısında bulunduğu anlamına gelmemektedir. Aristoteles, kesinliğin her ne kadar en çok teorik bilimlerde söz konusu olduğunu söylese de, insan hayatı söz konusu olduğunda en önemli işlevin, insan için en yüksek iyiyi araştıran pratik bir bilim olan siyaset biliminde olduğunu düşünür. İnsan için en yüksek iyi ile ilgilenen etkinlik siyaset etkinliğidir ve bunun bilgisine ulaşmak yaşam için en önemli şeydir.

Siyaset böyle bir bilim olarak görünüyor, çünkü kentler için hangi bilimlerin gerekli olduğunu, hangilerini, kimlerin, ne kadar öğrenmesi gerektiğini belirleyen odur. Askerlik, ekonomi, retorik gibi en değer verilen uğraşların da onun altında yer aldığını görüyoruz; diğer (pratik) bilimleri kullandığına, ayrıca da neler yapmak ve nelerden kaçınmak gerektiği konusunda yasalar koyduğuna bakılırsa, onun amacı ötekilerin amacını da kapsamalı, öyle ki bu amaç "insan için iyi olan" olsa gerek. (Aristoteles, 2007, s. 1094b 5).

Görüldüğü üzere, pratik bir bilim olan siyaseti, Aristoteles, bilimler içinde en önemli bilim olarak kabul etmektedir. Bunu yaparken Aristoteles, siyaset ve etik alanında, teorik bilimlerdeki kesinliğe hiçbir zaman ulaşamayacağını farkında olarak, bu durumu pratik bilimler açısından olumsuz bir durum olarak değerlendirmemektedir. Bunun yanı sıra

² Pratik bilimler insanın eylem hayatıyla ilgilendiği için kesinliğin değil olumsuzluğun alanıdır ve yöntemi de ilk ilke ve nedenleri keşfetmek olmayıp bir tür insani fenomenlerin analizidir ki bu da Aristoteles felsefesinde diyalektik yöntemle karşılık bulmaktadır. Diyalektik akıl yürütmeye *endoksa* terimine önem veren Aristoteles, *endoksa*, "her bir kişiye ya da çoğunluğa ya da bilgelere öyle gelen şey" olarak tanımlayarak, pratik bilimlerde çoğunluğun kanılarının da göz ardı edilmemesi gerektiğini belirtir. *Endoksa* diyalektik yöntemin öncüllerini oluşturmaktadır; bu öncüller ise, kesin bilgiler değil, çoğunluğun doğru olarak kabul ettiği genel doğrular, genel kanılar ve filozoflar tarafından ortaya konulmuş varsayımlardır. Diyalektik, *endoksa* oluşturan bu öncüllerden hareket ederek tutarlı akıl yürütmelerde bulunmaktadır. Pratik bilimlerde "*endoksa*" kavramına bkz. Aristotle. "Topics", (Çev. W. A. Pickard), The Complete Works of Aristotle, Vol. I, (Ed. Jonathan Barnes), Princeton University Press, USA: 1995 a, s. 100 b 21-23).

Aristoteles, pozitivistlerin yaptığı gibi, etik ve siyaset gibi alanlarda kesinliği yakalamak için bu bilimlerin doğa bilimlerindeki yöntemleri kullanması gerektiğini de düşünmemektedir. Çünkü böylesi bir durum, pratik bilimlerin doğasına aykırıdır. Olgu-değer ayrımı açısından bakıldığında değerlerle ilgili alan olan pratik bilimlerin, amacı sadece bilmek olan teorik bilimlerden değerce bir noksanlığı bulunmamaktadır. Noksanlık bir yana pratik bilimler insan hayatı ile doğrudan ilgili olduklarından değer bakımından daha bile önemli hale gelmektedirler. Çünkü insanın nasıl doğru yaşayacağı ve insansal mutluluğa nasıl erişeceği sorusu, tam da pratik bilimlerin kendisine konu edindiği bir sorudur ve cevabı ise etik ve siyasette gizlidir. İnsanın var olma nedeni ve amacı olan mutluluğun ne olduğunu etik belirlemekle, siyaset ise gerçekleştirmekle yükümlüdür. Siyasetin temel amacı, yurttaşlarına iyi bir yaşam sunmak; yani onlara erdemli birer yurttaş olma fırsatı vererek onları mutlu kılmaktır; mutluluk ise erdemlerden ayrı düşünülemez. Bu nedenle etik ve siyasetin insan hayatı için önemi büyüktür.

İnsansal erdemi araştırmamız gerektiği açık; gerçekten de insansal iyiyi ve insansal mutluluğu soruşturuyorduk. İnsansal dediğimiz erdem ise beden değil ruhun erdemidir; mutluluk da ruhun bir etkinliğidir, dedik. Bunlar böyle ise siyaset adamı ruh konusunu bilmeli, hele siyasetin tıptan daha değerli ve daha iyi olduğuna bakılırsa, daha da çok bilmeli (Aristoteles, 2007, s. 1102a).

Kesin ve değişmez sonuçlara ulaşmak kadar, değişebilir eylem hayatında doğru ve erdemli bir yaşamın ölçütlerini bulmak, yani değer alanında zorunlu olmasa da genel varsayımlara ulaşmak, insan hayatı için doğa bilimleri kadar önemlidir. Zira birer insan varlığı olarak değer dünyasından bağımsız olabilmemiz ve yalnızca olgular dünyasında yaşamamız mümkün değildir. Tüm değişkenliğine rağmen eylem hayatımız, kişiler arası ilişkilerimiz, olguları bilmek kadar, insanlığımızdan koparamayacağımız türümüze ait özelliğimizdir.

ORCID ID

Elif ÇETİNKIRAN BALCI

<https://orcid.org/0000-0002-4767-5756>

Declaration of Conflicting Interests

The author declared that there were no conflicts of interest with respect to the authorship or the publication of this article.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar bu makalenin yazarlık veya yayımlanmasına ilişkin olarak hiçbir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

KAYNAKÇA

Aristoteles. (1952). *Organon topikler*. İstanbul: Milli Eğitim Yayınları.

Aristoteles. (1996). *Metafizik*. İstanbul: Sosyal Yayınları.

Aristoteles. (2007). *Nikomakhos'a Etik*. Ankara: BilgeSu Yayınları.

Bıçak, A. (2012). Aristoteles'in pratik bilim anlayışı. *İstanbul Üniversitesi Felsefe Arkivi Dergisi*, Sayı: 30, 179- 211.

Cengiz, E. (1998). Törebilimde değer ve ölçüt sorunu. *DoğuBatı Dergisi*, Sayı:4, 29-45.

Gulbenkian Komisyonu. (2009). *Sosyal bilimleri açın*. İstanbul: Metis.

Güçlü, A., Uzun, E., Uzun, S. ve Yolsal, Ü.H. (2008). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Bilim ve Sanat.

Lee, Richard E. ve Wallerstein I. (2007). *İki kültürü aşmak*. İstanbul: Metis.

Özcan, M. (2011). *Aristoteles*. Ankara: BilgeSu Yayınları.